

Pauli ad Hebr. 41: *Fide intelligimus, aptata esse sacula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent.* Possunt enim vel ad ipsum opus creationis, quo Deus in principio celos et terram ex nihilo produxit: vel ad opus ornatus sex diebus factum accommodari, et in priori sensu per *sæcula* intelligere debemus res omnes, quæ temporales sunt, et in præteritis *sæculis* esse receperunt: hæc autem *sæcula* tunc aptata esse intelliguntur, cum primum esse incepunt. Sic ergo ait, Deum solo verbo suo sine necessitate præjacentis materiæ aptasse, seu principium dedisse omnibus *sæculis*, et rebus in illis existentibus. Unde quod subjungit: *Ut ex invisibilibus visibilia fierent,* sic exponitur; ut ex esse invisibili, quod in divinis idæis habent, in proprio esse producta, visibilia fierent. Ita exponit divus Thomas, et sequitur Ribera, et accommodatur melius rebus corporalibus, quæ proprie temporalia, seu *sæcularia* dicuntur. In quo sensu particula *ex*, non dicit habitudinem causæ materialis, sed efficientis, vel exemplaris. Posset etiam simpli- citer exponi, ut ex invisibilibus, id est, non extantibus, nec apparentibus, existentia in seipsis, ac proinde visibilia fierent, ita ut particula *ex* solum terminum *a quo* designet. In alio vero sensu dicuntur *sæcula*, id est, *sæcularia* corpora, et temporalia omnia in illis primis diebus primi *sæculi* facta esse Verbo Dei, vel proprie *aptata*, id est, congruenter disposita, et ornata, quod factum est in sex primis diebus per opera distinctionis, et ornatus, ut infra videbimus; et merito dicuntur sic aptata, *ut ex invisibilibus visibilia fierent*, quia prius elementa fuerunt invisibilia, id est, non apparentia ob defectum lucis, per cuius productio- nem postea apparuerunt, et sic facta dicuntur visibilia: erant etiam elementa sine ornato, et ex illis factæ sunt omnes istæ creature vi- sibles, quæ ad ornatum et pulchritudinem universi pertinent. Ita Cajetanus, et est proba- bilis expositio.

CAPUT IX.

UTRUM CUM COELO, TERRA, CETERISQUE ELEMENTIS TEMPUS ETIAM CONCREATUM SIT.

1. *Partis negantis ratio prima.* — Hanc questionem tractant theologi in 2, d. 2, et di- vus Thomas, quæst. 66, 1 part., art. 4, Alen- sis, 2 part., quæst. 14, memb. 2, et Albertus Magnus specialem fecit tractatum de quatuor coæquævis, id est, de rebus in eodem ævo, seu simul factis. Aiunt ergo hi theologi, quatuor

esse coæquæva, seu simul a Deo facta, scilicet, Angelos, celos, terram, seu materiam infor- mem, et tempus; et quia tria prima explicata sunt, de quarto breviter dicere necesse est. Non videtur enim recte annumerari tempus cæte- ris coæquævis. Primo, quia tempus non est per se factum, sed consequitur motum, estque veluti passio ejus, ratione tantum formaliter ab illo distincta; et loquendo communis modo de tempore, ut est communis mensura, in motu cœli tantum reperitur: sed motus cœli non est factus simul cum rebus aliis primo creatis: ergo neque tempus. Major ex philosophia sup- ponitur. Minor autem probatur, quia motus non potest incepere in instanti intrinseco, quod primum sui esse vocant, sicut aliae res perman- entes creatæ sunt: ergo non potuit aliis re- bus concréari, sed per realem durationem sal- tem unius instantis alia præcedere debuerunt.

2. *Secundario.* — Secundo argumentor quod etiam plus quam per instans præcesserint, quia tempus non incepit, nisi quando sex dies crea- tionis mundi, seu primus illorum incepit: sed primus dies non fuit concreatus cœlo et terra in principio creatis, neque secundum instans intrinsecum, neque secundum extrinsecum, quod sit diei initium per ultimum non esse ejus: ergo nullo modo fuit concreatus: ergo nec tempus. Probatur minor, quia dies non incepit, donec lux creata est, ut constat tum ex initio Genesis, tum etiam quia dies consistit in lucis, et tenebrarum vicissitudine. At vero lux non fuit creata intrinsecè in primo puncto creationis cœli et terræ: nam in illo fuerunt tenebrae super faciem abyssi, et ad illas depel- lendas postea dixit Deus, *fiat lux.* Neque etiam potuit lux fieri immediate post illud instans, quia est res permanens, et in instanti fit, instans autem non sequitur immediate post instans; ergo non potuit tempus incepere in pri- mo instanti creationis rerum, sed ad summum ab alio instanti creationis lucis. Propter quod dixit Philo, libro primo Allegoriarum in prin- cípio, necessario fatendum esse tempus pos- terius mundo esse, quippe quod mundi est effectus, nam cœli motus indicat, et naturam temporis.

3. *Partis affirmantis fundamentum.* — Con- traria nihilominus pars, et communis sententia suaderi potest, quia supra diximus, cœlum et terram fuisse creata in principio temporis, et hanc interpretationem verborum illorum, *In principio creavit Deus, etc.*, cæteris prætuli- mus, tanquam primariam, et maxime littera- lem, etiamsi aliae non excludantur. Non po-

CAP. IX. UTRUM CUM COELO, TERRA, ET ALIIS ELEMENTIS, ETC.

tuit autem illud instans esse initium temporis, nisi in illo incepit tempus, quia est sermo de initio durationis: ergo necessario asserendum est, tempus simul cum cœlo, et terra incepisse, ac proinde simul cum illis concreatum esse; et ob hanc causam dixit Augustinus, lib. 11, de Civit. cap. 6. Mundum non esse fac- tum in tempore (utique quod jam incepisset) sed cum tempore, nimirum simul cum mundo creato; et in Imperf. Gen., cap. 3, licet dis- putando procedat, semper supponit quod sit in temporis initio, et cum tempore incipere. Unde fit, ut etiam e converso, tempus concreetur cum re, quæ in ejus initio fit, et esse incipit. Idemque sentit lib. 5. Gen. ad lit., cap. 5. Et propter hanc rationem censem aliqui, omnino certum esse, tempus esse creatum simul cum cœlo, et terra in hoc sensu, ut idem fuerit initium cœli, et temporis, quamvis non eodem modo; quia idem momentum fuit initium intrinsecum cœli, et aliarum rerum permanentium, temporis autem et motus solum extrin- secum.

4. *Notatio pro decisione questionis.* — Sed quia hoc in aliquo sensu potest esse certum, et in alio dubium, licet probabile, breviter ad- vertendum est: aliud esse loqui de duratione præcise, aliud de tempore in generali, aliud in particulari de tempore physico, quod in successione continua alicujus physici motus consistit, ac denique aliud est specialissimum tempus (ut sic dicam) seu per antonomasiam, quod in motu cœli collocatur. Deinde principium temporis dupliciter dici potest, scilicet, vel negative per respectum ad antecedentia, vel positive respectu sequentium: priori modo dicitur principium, ante quod nihil præcessit, posteriori modo dicitur principium illud, quod non solum est ante aliud, sed etiam aliud post ipsum proxime sequitur.

5. *Prima assertio trimembris.* — Probatur primum membrum. — Dico ergo primo, durationem aliquam non æternam fuisse ali- quo modo concreatum cum Angelis, cœlo et terra, eamque fuisse principium omnis durationis creatæ, vel negative, quia ante illam durationem nulla præcessit; vel positive, quia principium durationis, quod tunc fuit, imme- diate post, nostro intelligendi modo, fuit in ratione durationis consummatum. Hæc asser- tio est evidens si ex Metaphysica supponamus durationem realem comitari omnem rem exis- tentem, esseque illi intrinsecam, et in re ab ipsa existentia minime distinctam, ut ex pro- fesso tractatum, et probatum est disput. 50

Metaphysicæ, sect. 1 et 2. Ibi enim ostendimus, durare et existere solum differre connotati- one quadam nostro intelligendi modo; quia existere dicitur res in primo momento, quo esse recipit, proprie vero durare non dicitur, donec intelligatur perseverare in ex- stendo. Unde in primo instanti productio- nis rei indivisibilis, et per primum sui esse dicitur res existere, proprie autem nondum durare dicitur, licet dici possit incepisse in du- ratione sua. Sic omnes res creatæ sunt in prin- cípio durationis sue, earumque duratio cum illis concreata est; et ita est manifesta, et evi- dens prima pars assertionis.

6. *Probatur secundum.* — Secunda vero ex fide certa est. Quia, omnis duratio crea- ta, etiamsi sit ævum angelicum, vel duratio per- manens rei corruptibilis vel incorruptibilis, initium habuit saltem negativum, ita ut verisime dici possit, hanc durationem nunc esse, vel incepisse, et antea non fuisse: ergo omnis duratio creata habuit initium, et secundum tale initium cum rebus in principio creatis concreata est. Antecedens patet, quia nulla duratio creata fuit æterna, ut secundum fidem supra probatum est: ergo necessario incepit esse cum antea non esset, alioquin semper fuisse. Sed perturbare potest illud adverbium *antea*, quod temporale est, et videtur connotare durationem præexistentem, quod repugnat, cum ante principium creationis rerum nulla duratio creata præcedere potuerit. Sed hoc nihil movere debet, quia illud *antea* non dicit durationem realem præcedentem, sed imaginariam, vel (quod perinde est) realem, non quæ fuit, sed quæ esse potuisse; vel etiam dici potest illud *antea* connotare Dei æterni- tatem, quia res, cum creantur, ita durare in- ciplunt, ut in tota Dei æternitate usque tunc non fuerint, nec illi coextiterint. Atque hoc durationis initium mundo concreatum sufficit ad veritatem dogmatis fidei, quod res creatæ non fuerunt ab æterno, sed in aliquo initio tempo- ris, id est, creatæ durationis, esse incepserunt.

7. *Probatur tertium membrum.* — Tertia vero pars assertionis de initio positivo decla- ratur, quia cœlum et terra tale esse, taleque initium existendi per creationem acceperunt, ut ex vi illius in ipsomet esse permanere pos- sent: ergo ex tunc durandi initium acceperunt. Item nostro modo intelligendi immediate post illud primum instans creationis proprie durarunt, in eodem esse permanendo: ergo in illo initium sue durationis, seu permanentiae ac- ceperunt. Atque ita hæc pars etiam in ævo an-

gelico, vel coelesti locum habet: nam licet ipsum in se sit indivisible, eminenter habet permanentiam equivalentem durationi divisibili, ideoque nostro modo intelligendi ratione distinguimus initium ejus ab esse ejus perfecto et consummato in esse durationis, et sic dicimus concreari cum ipsa re aeterna secundum initium suum, permanere autem per ejusdem rei conservationem, et sic in ratione durationis compleri, non quidem secundum rem, quae tota simul incepit, sed secundum nostrum intelligendi modum.

8. *Secunda assertio ejusque sensus exponitur.* — Dico secundo. Aliquod initium tam negativum, quam positivum proprii temporis concreatum esse cum substantiis in principio creatis, id est, in primo instanti creationis earum. Declaratur assertio: nam hoc differt inter tempus proprie sumptum et durationem creatam, quod duratio etiam creata abstrahit a successione reali et formalis, potestque esse indivisibilis, virtute continens successionem, ratione cuius concipi potest ut coexistens successioni imaginariæ, et habens aptitudinem ad existendum reali successioni. At vero tempus proprie significat durationem realem successionem habentem. Unde prior assertio proprius habet locum in duratione permanente, sive sit aevum, sive aliqua alia duratio, haec vero ponitur de duratione successiva. Sic ergo certum est, non potuisse hanc durationem, seu tempus secundum proprium suum esse concreari in primo instanti creationis ipsis rebus creatis, ut convincit prima ratio dubitandi in principio posita, quia in instanti non potest esse successio. Nihilominus tamen dicimus in assertione tempus aliquod secundum suum initium concreatum esse. Quod ut probemus, distinguimus duplex tempus, unum physicum et continuum, aliud metaphysicum, seu intellectuale et discretum. De priori dicemus in assertione sequenti. Haec autem assertio proprie de posteriori proponitur; nam hoc tempus in actibus intellectus et voluntatis positum est, quatenus in eis quedam successio, et ab uno in aliud transitus invenitur. Sed probabilissimum est, actus intellectus et voluntatis Angelorum simul cum ipsis incepisse: ergo in eis necessario aliquod tempus incepit. Non potuit autem tunc incepere tale tempus quoad integrum successionem suam, quia successio non potest esse in instanti, nec Angelus creatus cum aliquo actu potuit pro eodem instanti ad aliud actum transire: nihilominus tamen in illo puncto incepit intrinsece realiter tale tempus, tam secundum

respectum negativum, quia ante illud momentum nullum praecesserat instans talis temporis, quam secundum respectum positivum, quia immediate post sequi potuit aliud actus, et consequenter aliud instans illius temporis. Estque differentia inter hoc tempus et physicum, quia non est continuum, sed discretum, et ideo ex indivisibilibus durationibus componitur: ideoque potuit in illo primo creationis instanti dari intrinsecum initium talis temporis, quia tunc prima pars illius extitit, et secundum hoc etiam tempus verificarci potest dogma fidei, quod omnia facta sunt in temporis initio, et consequenter quod aliquod initium proprii temporis rebus ipsis creatis concreatum sit.

9. *Tertia assertio.* — *Prima via sustinendi positam assertionem.* — Dico tertio. Etiam de tempore existente in motu physico et coelesti, probabili, ac vero sensu dici potest, incepisse cum rebus primo creatis, ac subinde cum illis concreatum fuisse. Haec assertio duplisper sustineri potest. Primo asserendo aliquem motum localis corporum in principio creatorum in illo primo instanti incepisse, eo modo, quo potest motus incipere in instanti, scilicet, extrinsece, et per ultimum non esse: et hunc modum difficile sustinere possunt, qui negant eos fuisse creatos in illo instanti: sic enim tunc non potuerint incipere motus coelestes, cum fuerit postea prius creandum ipsum mobile. Si autem motus coeli tunc non coepit, frustra, et sine fundamento dicetur incepisse, vel in terra, vel in alio elemento, vel in materia informi. Quamvis enim id non fuerit impossibile, nihilominus ita esse factum nullo modo sciri potest, quia neque scriptum est, neque ratione aliqua ostendit potest. Quod etiam confirmari potest ex his, quae circa illa verba, *spiritus Domini serebatur super aquas*, cap. 7, diximus, ubi ostendimus, licet nomine *spiritus* significetur aer, nihilominus necessarium non esse, ut verbum *serebatur* motum localis significet, quia de nullo motu naturaliter id verificarci potest, praeter naturalem autem fingere supervacaneum est, quae ratio in praesenti etiam locum habet. At vero supposita nostra sententia, quod omnes coeli in illo primo instanti creati sunt, optima ratione defenditur, atque asseritur, motum primi mobilis a principio creationis incepisse, ac proinde etiam tempus. Prout sensit D. Thomas, dicta q. 64, art. 3, ad 3. Quia ex parte motus nulla est repugnantia, quod in eodem instanti extrinsece incepit, in quo mobile incipit existere, ut per

se notum est, nec etiam erat ulla difficultas ex parte primi mobilis in eo puncto jam creatum tanta aptitudine ad motum circularem, quantam nunc habet, et eamdem habuit Angelus motor illius coeli ab eodem instanti. Denique talis motus vel est naturalis illi coelo secundum peculiarem ejus naturam, ut aliqui volunt: vel saltem est consentaneus universali naturae et ordini totius mundi; quia cum tempus illius motus sit universalis, et prima mensura singulorum dierum, conveniens fuit, ut cum aliis rebus primis simul inciperet, eo modo, quo potuit. Ergo multum credibile est motum coeli, ac subinde tempus ex tunc incepisse: et ex his, quae de lucis effectione, et primi diei opere dicemus, hoc amplius confirmabitur. Quid autem de motibus aliorum celorum dicendum sit, postea videbimus.

10. *Secunda via sustinendi eamdem assertionem secundum dicum Thomam.* — *Quo pacto sustineatur secundum auctorem.* — Quia vero, licet probabile sit, motum primi mobilis immediate post primum instans creationis factum esse, tamen id certum non est, ut libro sequenti, capite secundo, attingam, addendum censeo, etiamsi non continuo seu immediate post factus fuisse ille motus, nihilominus vere dici posse, celum et terram, seu mundum factum esse in temporis initio, seu cum principio temporis, aut etiam cum tempore. Primam partem tradit divus Thomas, dicta q. 66, art. 4, ad 3, dicit tamen, licet in eo casu tempus non esset in motu firmamenti, seu primi mobilis, necessarium esse, ut in alio motu existeret. Quod est quidem verum, si supponatur aliquod tempus successivum realiter fuisse ante motum coeli. Nos vero dicimus, etiam sine hac suppositione posse initium temporis esse coequum creationi coeli et terrae. Quod ita breviter declaro: nam in illo instanti, in quo celum factum est, talem locum acquisivit per quamdam momentaneam actionem productivam talis ubi, quae licet facta fuerit consequenter ad creationem substantiae coeli, nihilominus in re distincta erat ab illa, ad eum modum, quo ubi distinguitur a corpore locato. In illa ergo coproductione ubi coelestis fuit indivisibile quoddam instans, quod de se sufficiens principium temporis erat, tum negative per respectum ad anteriora, quia ante illud instans, nullum tale praecesserat, tum etiam positive respectu futurorum saltem de se, et secundum aptitudinem. Quia tale fuit illud instans, ut immediate post illud posset sequi tempus verum et reale per remissionem illius

primi ubi, et continuam aliorum acquisitionem per motum immediate post subsequentem. Nam hic motus esto de facto non fuerit, semper possibilis fuit, et hoc satis est, ut illud primum instans dicatur esse principium temporis, utique quod fuit, vel esse potuisse: nam ratio principii non semper dicit actum, sed aliquando etiam aptitudinem. Quocirca licet ponamus ita fuisse productum mundum in illo instanti, ut in nulla creatura facta fuerit mutatio, vel successio realis per aliquam moram, nihilominus illa mora de se esset mensurabilis tempore, sicut nunc quies unius corporis per motum alterius corporis mensuratur; et quamvis in re non esset talis mensura, secundum nostram cogitationem potest apprehendi ut possibilis, et dicitur imaginaria successio, et secundum illam posset mundus, aut celum quantumcumque quiescens dici magis, aut minus durasse, et quievisse in tali loco, ex quo in illo creatum est. Ergo hoc satis est, ut et mundus dicatur creatus in temporis initio, et initium temporis saltem extrinsecum, et indivisibile fuisse concreatum mundo informi.

11. *Ad primam rationem contrariam in numero 1.* — *Ad secundam rationem.* — Et per haec satisfactum est rationibus dubitandi in principio positis. Ad primam enim fatemur, tempus, ut est ens reale successivum, non esse factum omnino simul cum celo et terra, nihilominus tamen ratione sui initii dici concreatum illis, et de facto etiam semper, et immediate post illud primum instans illis coextitisse. Eademque responsio in secunda ratione locum habet. Quatenus vero in illa attingitur peculiaris difficultas, de creatione lucis, respondet D. Thomas, dicta q. 66, art. 4, ad 2, quod sicut mundus prius fuit informis, quam plene formatus, ita potuit esse, et tempus, quod perinde est, ac si diceret, etiamsi in principio sol non esset, vel non luceret, potuisse moveri primum mobile, et in eo esse tempus informe ex defectu lucis, quod verissimum quidem est, de possibili loquendo. Quando vero, et quomodo et ipsa lux, et divisio ejus a tenebris facta fuerit, in principio libri sequentis dicemus.

CAPUT X.

UTRUM OMNIA CORPORA, ETIAM MIXTA, TOTAE
UNIVERSI DISPOSITIO IN EODEM MOMENTO SIMUL
CUM COELIS, ET ELEMENTIS FACTA SINT.

1. *Partis affirmantis ratio prima.* — *Ratio secunda.* — Priusquam ad opera singulorum